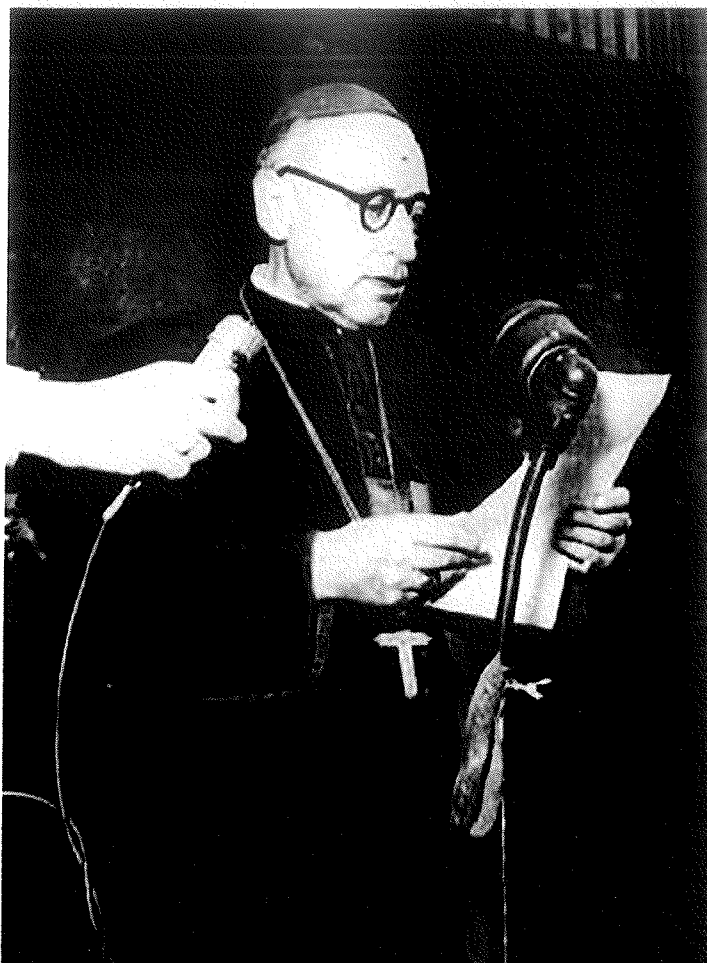

III. A november 3.-ai rádióbeszéd

⁴ „Igen gyakori mostanában annak a hangsúlyozása, hogy a nyilatkozó a múlttal szakítva őszintén beszél. Én ezt így nem mondhatom: nem kell szakítanom múltammal. Isten irgalmából ugyanaz vagyok, mint aki voltam bebörtönzésem előtt. Ugyanazzal a testi és szellemi épiséggel állok meggyőződésemmel, mint nyolc éve, bár a fogság megviselt. Azt sem mondhatom, hogy most már őszintén beszélek, mert én mindig őszintén beszéltem; vagyis kertelés nélkül mondtam azt, amit igaznak és helyesnek tartok. Ezt csak folytatom itt, amikor közvetlenül, személyesen, tehát nem magnetofon-hangfelvétel útján szólok az egész világhoz és a magyar nemzethez. Rendkívül súlyos helyzetünkről külföldi és belföldi viszonylatban kell szétnéznünk. Oly távlatból kívánok megállapításokat tenni, ahonnan áttekintés nyílik, de sorsunkhoz viszont oly közel hajolva, hogy mondanivalómnak meglegyen a gyakorlati érvénye mindnyájunk számára. A külföld felé élőszóval ma

első ízben köszönhetem meg azt, amit nekünk nyújt. Mindenekelőtt a Szentatyának, XII. Pius pápa Őszentségének fejezem ki személyes hálámat, hogy a magyar katolikus Egyház fejeéről oly sokszor megemlékezett. Mellette mély hálámat küldöm azoknak az államfőknek, a katolikus Egyház vezetőinek, a különböző kormányoknak, parlamenteknek, közéleti és magántényezőknél, akik a börtönomben töltött idő alatt hazám és sorsom iránt részvétellel és segítő szándékkal viseltettek. Isten jutalmazza meg őket ezért. Ugyanígy hálát érzek a világsajtó képviselői és a rádiók világhálózata iránt, amelynek elektromos hullámai a humánus egyetlen légi nagyhatalmát alkotják. Örülök, hogy ezt most végre szabadon megmondhatom. Másrészt arról óhajtok beszélni, hogy az egész kultúr világ, a külföld, úgyszólván osztatlanul mellénk állt és segít. Ez számunkra ugyanis nagy erőt jelent, nagyobb, mint amennyi magunknak van. Mi kis nemzet vagyunk. Kis ország a földgömbön. Am valamilyen mégis elsők vagyunk: egy nemzet sincs, amely ezeréves történelme során nálunk többet szenvedett volna. Első királyunk, Szent István uralkodása után nagy nemzeté fejlődöttünk. A nándorfehérvári győzelem után, amelynek 500. évfordulóját üljük, nemzeti létszámunk egyezett az akkori Angliáéval. Am folyton szabadságharcokat kellett vívniunk. Legtöbbször a nyugati országok védelmében. Ez megakasztotta a nemzetet, s mindig újra saját erőnkől kellett felemelkedést keresniünk. Most történt először a történelem folyamán, hogy Magyarország a többi kultúrnép valóban hathatós rokonszenvét érdemli. Mi meg vagyunk illetődve s egy kis nemzet minden tagja szívből örül, hogy szabadságszeretetéért a többi nép felkarolja ügyét. A Gondviselést látjuk benne, amely a külföld szolidaritása által

valószínűleg úgy, ahogy himnuszunk zengi: Isten áldd meg a magyart... Nyújts feléje védő kart. Himnuszunk így folytatódik: ha küzd ellenséggel. De mi rendkívül súlyos helyzetünkben is azt reméljük, hogy nincsen ellenségünk. Mi sem vagyunk ellenségei senkinek sem. Minden néppel és országgal barátságban akarunk élni. Egy olyan nemzetnél, mint a magyar, amelynek történelmi törzse mélyen gyökeredzik a múltban, különböző korszakok ismerhetők fel abban az érzésben, amivel helyet foglal a többi nép között. Fordulatairól, árnyalatairól le lehet olvasni fejlődésének jegyeit. Korunknak azonban általános jellemzője, hogy minden népnél egy irány felé halad a fejlődés. A régi nacionalizmuskat mindenütt át kell értékelni. A nemzeti érzés ne legyen többé harcok forrása az országok közt, hanem az igazság fundamentumán a békés együttélés záloga. A nemzeti érzés virágozzék az egész világon a népek közös kincseit képező kultúrártékek területén. Így az egyik ország haladása a másikat is előreviszi. Természetszerű okoknál fogva: fizikai életfeltételeik szerint is mindjobban egymásra utaltak a népek. Mi magyarok, az európai népek családi, bensőséges békéjének zászlóvivőiként akarunk élni és cselekedni. Nem mesterségesen hirdetett, de valódi barátsággal mindegyikkel. Sőt még további tájak felé emelve szemünket: mi, a kis nemzet, barátságban, zavartalan, békés, kölcsönös megbecsülésben kívánunk lenni a nagy Amerikai Egyesült Államokkal és a hatalmas orosz birodalommal egyaránt. Jósomszédi viszonyban Prágával, Bukaresttel, Varsóval és Belgráddal. Ausztriát pedig ebben a tekinteten úgy kell megemlítenem, hogy mostani vajúdasunk kapcsán tanúsított magatartását máris minden magyar a szívébe zárta. Egész helyzetünket azonban az dönti el, hogy a 200 milliós orosz birodalomnak mi a szándéka a határainkon belül lévő katonai erejével. Rádiójelentések adták hírül, hogy ez a fegyveres erő növekszik. Mi semlegesek vagyunk, mi az orosz birodalomnak nem adunk okot a vérontásra. De nem merül fel az orosz birodalom vezetőiben a gondolat, hogy sokkal jobban fogjuk becsülni az orosz népet, ha nem igaz le bennünket? Csak ellenséges népre szokott rátörni a megtámadott másik ország. Mi most nem támadtuk meg Oroszországot! Őszintén reméljük, hogy az orosz fegyveres erők mielőbbi kivonása országunkból megtörténik. Belső helyzetünket azonban az is válságossá teszi, hogy az előbb mondottak miatt a munka, a termelés országosan megállt. Közvetlen éhínségbe kerültünk. Szabadságharcát egy csontig soványított nemzet vívta. Ezért a munkát, a termelést, a helyreállítási feladatok elvégzését mindenütt azonnal fel kell venni. Saját összességünk, nemzetünk érdekében s a nemzeti életének folytatásához szükséges ez - haladéktalanul. Amikor ezt megtesszük, ne tévesszük szem elől a következőket: tudja meg mindenki az országban, hogy a lefolyt harc nem forradalom volt, hanem szabadságharc. 1945-től egy veszített, számunkra céltalan háború után, erőszakkal épült ki az itteni rendszer, amelynek örökösei most a tagadás, megvetés, undor és elítélés izzó bélyegét ütik annak minden porcikájára. A rendszert az egész magyar nép söpörte el. Az örökösök ne kívánjanak erről még egy bizonyítást. A világon páratlan szabadságharc volt ez, a fiatal nemzedékkel népünk élén. A szabadságharc azért folyt, mert a nemzet szabadon akart dönteni arról, hogy miképpen éljen. Szabadon akart határozni sorsa, államának igazgatása, munkájának értékesítése felől. Ennek a ténynek valóságát maga a nép semmiféle illetéktelen előny érdekében nem engedi elcsavarni, kiaknázni. Új, visszaélésmentes választás szükséges, amelyben minden párt indulhat. A választás történjék nemzetközi ellenőrzés mellett. Én pártokon kívül és - állásom szerint - felül vagyok és maradok. Ebből a tiszteből figyelmeztetek minden magyart, hogy a gyönyörűséges egység októberi napjai után ne adjanak helyt pártviszályoknak és széthúzásoknak. Mert az országnak sok mindenre van most szüksége, de minél kevesebb pártra és pártvezérre. Maga a politizálás ma másodrendű ügy: a nemzet léte és a mindennapi kenyér a mi gondunk. A bukott rendszer örököseinek eddigi visszatekintő leleplezései feltárták, hogy a törvényes felelősségre vonásoknak

minden vonalon, és pedig független és pártatlan bíróság útján kell bekövetkezniük. Magánbosszúkat el kell kerülni, ki kell küszöbölni. A bukott rendszer részesei és örökösei külön felelősséget viselnek saját tevékenységükért, mulasztásért, késedelemért vagy helytelen intézkedésért. Leleplező vallomásokhoz nem fűzhetünk egyetlen megállapítást sem, mert az országos munkafelvételt és a termelés folytatását hátráltatná. Ha a kibontakozás az elhangzott ígérek szerint tisztességesen halad előre, ez nem is lehet feladatunk. Hangsúlyoznom kell azonban a tennivalók tárgyi foglalatait: jogállamban élünk, osztály nélküli társadalom, demokratikus vívmányokat fejlesztő, szociális érdekektől helyesen és igazságosan korlátolt magántulajdon alapján álló, kizárólag kultúrnacionalista elemű nemzet és ország akarunk lenni. Ez akar lenni az egész magyar nemzet. Mint a katolikus Egyház feje viszont kijelentem, hogy - amint azt a püspöki kar 1945-ben közös körlevélben kijelentette - nem helyezkedünk szembe a történelmi haladás igazolt irányával, sőt az egészséges fejlődést mindenben előmozdítjuk. Azt a magyar nép természetesnek találja, hogy nagy múltú és nagy értékű intézményeinkről gondoskodni kell. Ugyanebben a minőségemben továbbá megemlítem, az ország hat és fél millió katolikus híveinek tájékoztatására, hogy a bukott rendszer erőszakának és csalárdságának minden nyomát egyházi vonalon felszámoljuk. Ez nálunk ősi hit- és erkölcsstanunkból és az Egyházzal egyidős jogszabályokból önként adódik. A nemzethez intézett mostani szózatom más részletekre tudatosan nem terjed ki, mert amit mondtam, világos és elég. De végezetül egy kérdés felvetése mégsem hagyható el: Mit gondolnak a bukott rendszer örökösei? Ha az általuk megbélyegzett elődeik vallás-erkölcsi alapon álltak volna, elkövették volna-e mindazt, aminek következményei elől menekülni kényszerülnek? A keresztény hitoktatás szabadságának azonnali rendezését, a katolikus Egyház intézményeinek és társulatainak, köztük sajtójának visszaadását joggal elvárjuk. Ettől a pillanattól kezdve figyeljük, hogy ígérek és cselekedetek fődik-e egymást, és ami ma keresztülvihető, azt senki se halassa holnapra. Mi, akik figyelünk, és előmozdítani kívánjuk az egész nép javát, bízunk a Gondviselésben. - S nem hiába."

⁴ Mindszenty József: *Emlékirataim*. Toronto, 1974. 437-441.

A rádiószózatától sokat vártak az emberek, hiszen személye meghatározó volt, mint bel, mint külpolitikai szinten. Az elhangzottak sok féle értelmezésnek adtak lehetőséget illetve sok kérdést hagytak maguk után. Ezek miatt később sokszor támadták. A hallgatóságot igen csak megosztották a hercegprímás szavai. Volt, aki egy jól megfontolt bölcs szónoklatként ítélte meg (Szabad Európa Rádió), az állampárt emberei lázításként próbálták beállítani és minduntalan kísérleteket tettek arra, hogy minél jobban kiforgassák. Voltak, akik kevesellték a hitbéli útmutatást megint mások a kommunizmussal való szembenállás megerősítéseként értelmezték.

Mindszenty tudatosan a szabadságharc szót használja az 56-os eseményekre, elvetve a forradalom vagy a forradalmi jelzőket. Ugyanis a forradalmiságot és annak következményeit ő maga mind elméleti szinten mind saját negatív tapasztalata révén elkerülendőnek tartotta. Az Osztrák-Magyar Monarchiában nevelkedett, még csak plébánosként tevékenykedő Mindszenty már a Károly Mihály névéhez fűződő népi demokratikus forradalmat is elfogadhatatlannak tartotta és szembehelyezkedett vele, így internálták. Később a még radikálisabb (kommunista) Tanácsköztársaság ideje alatt a Gyűjtőfogházatra is megjárta. 1944-ben a nyilasok politikai ellenfélnek bélyegezték és letartóztatták, ekkor írta a *Juramentum non* című munkáját, amely újabb bizonyítéka a forradalom ellenségének. A benne fellelhető közjogi érvek képezték többek között az alapját annak a véleményének, hogy a nyilas rezsim elfogadása *de facto* szembe megy a keresztény hitelvekkel és nem utolsó sorban a magyar állam alkotmányával is. A Szovjetuniót az idejét vesztett orosz birodalom kifejezéssel helyettesíti, ami kétségkívül negatív jelző (és talán kissé nosztalgikus is) amivel azt sugallja, hogy egy magasztos célról nevezetesen egy nép szabadságának és függetlenségének kivívásáról és az idegen uralom rabigájának lerázásáról van szó. Az államberendezkedés kérdésében azonban már nem fogalmaz ilyen egyértelműen. Kommunista ellenessége miatt a reform kommunista törekvéseket is elvetette ugyanakkor egy szocialista utópia képét nem zárta ki teljesen. Azt sem tisztázta, hogy kiket ért a "bukott rendszer örökösei" alatt. Csak később a szabadságharc vérbefojtása után pontosított ezen kijelentésén miszerint a bukott rendszer Rákosi Mátyásé, a rendszer örökösei Gerő Ernő és az akkor hatalmon lévő vezetők. Érdekeség hogy az első Nagy Imre kormány miniszterei közül 16-an miniszterek voltak Rákosi idejében is. Tehát elmondható hogy még ezzel a pontosítással is igen csak fenyegetően hat ez a kijelentés az államhatalomra nézve. A pontosítás nélkül (amivel 1956 decemberében egészítette ki a beszédét a bíboros) a kommunista vezetők fejében joggal merülhetett föl a fenyegetés kérdése. Ez később fontos érv volt Mindszenty ellen. Különösen Nagy Imre fejében, aki ekkor tájt ugyan már részben más tagokból álló kormány élén állt merülhetett fel az a kérdés, hogy a bíboros e szavaival (és a bírósági felelősségre vonással) vajon megkérdőjelezi-e a kormány legitimitását. Azonban bírálói ellen szól, hogy ha nem is minden tekintetben, de elmondható hogy Mindszenty reálpolitikát folytatott, mert bár legitimista volt, de az 1955-ös osztrák államszerződés tudatában elvetette a legitimizmus és a Habsburg-restauráció lehetőségét és így ezt nem is említette meg a beszédében. Ugyanakkor fontosnak tartja a polgári társadalom demokratikus vívmányait, a jogállamot, valamint megemlíti a magántulajdont is (korlátozott formában), ami miatt később szintén sokat támadják. A beszédnek a legfontosabb gondolata a belső és külső béke megteremtése és megtartása lenne ugyanis ezek elérése nélkül nincs sok esély a függetlenség kivívására és megtartására. Az általa kifejtett kultúrnationalizmus is ékes példája józan reálpolitikájának, hiszen tisztába van azzal, hogy a határon túli magyarok és az anyaország közti kapcsolat mennyire fontos. Felismeri hogy az anyaország csak úgy tud segíteni a határain kívül élő magyarokon, hogyha jó viszonyt ápol a környező országokkal, ezzel megteremtve a külső békét, amiért képes feladni a trianoni határok rendezésének egyre kisebb

illúzióvá törpülő lehetőségét. A belső béke fontosságát pedig ott lehet kihallani a beszédből, amikor arra kéri a nemzetet, hogy az „*egységes október napjai után ne adjanak helyet pártviszályoknak*”. Továbbá szorgalmazza, mint *pártokon felül álló tisztség viselője* egy nemzetközi ellenőrzés keretében megtartott választás fontosságát, amittől az állam legitimitásának biztosítását reméli. Valamint ahogy Balogh Margit fogalmaz: „*A módban, ahogy a tisztségére utalt, lehelet finoman felsejlett a primáciáról vallott felfogása: a primás nem csak az ország főpapja, hanem – amennyiben és amikor ezt más nem tudja gyakorolni – első közjogi méltóság is, akinek egy politikai vákuumban döntő szerepe lehet.*” Tehát ezek alapján elmondható, hogy akár a tényleges politikai szerepvállalás lehetősége is felmerült benne.

Félreérthető módon fogalmazott azonban az egyházi földbirtokok ügyében bár vélhetően fel sem merült benne azok visszakövetelése, azt viszont meg kívonta fogalmazni, hogy az egyháznak szüksége van anyagi támogatásra, amiből fent tudja tartani magát és intézményeit. Így ezen kijelentése bár egy jogos problémára volt hivatott felhívni a figyelmet, mégis azzal, hogy nem nevezett meg konkrét alternatívát, lehetőséget adott a találgatásoknak és végső soron a későbbi vádak egyik fontos pontja lett. Tisztázatlan az is, hogy mit jelent számára a „*történelmi haladás igazolt iránya*” és az „*egészséges fejlődés*”. Feltételezhető, hogy a polgári demokráciára gondolt azzal azonban, hogy nem mondott konkrét kézzelfogható példákat sok találgatásra adott okot. Azt viszont hogy a kollaboráns békepapságot fel kívánta számolni egyértelműen kiolvasható a sorok közül.

A beszéd mind külföldön mind hazánkban vegyes fogadtatásban részesült. Az amerikai nagykövetség az egyetlen fontos beszédnek ítélte, amit a magyar néphez intéztek ekkortájt, míg az osztrák egyház pusztán csak „*érzelmi reakciónak*” titulálta. Itthon a rendszer ellenesek támaszt vélhettek felfedezni benne, míg a mérsékeltbb tömegek valami mást vártak. A hatalmon lévő reform kommunisztákra egyértelmű fenyegetésként hatott, holott ők a bíboros támogatásában reménykedtek.

Sokszor összehasonlították Mindszenty Józsefet a lengyel érsekkel Stefan Wyszyńskivel akinek mérsékeltbb nézetei és a hatalommal való kiegyezésre mutatott hajlandósága sokkal hasznosabb volt az egyház számára mint a magyar főpap rendíthetetlen kommunizmusellenessége. Azzal érvelnek a magyar érsek ellenében, hogy tudnia kellett volna, hogy a szovjetek nem hagyják Magyarországot kiválni a Keleti blokkból és csak úgy függetlenedni, hiszen az a többi környező országot is felbátoríthatta volna. Fel kellett volna ismernie, hogy a szovjetek vérbe fogják fojtani a forradalmat. Viszont megemlíthető az, hogy a két érsek helyzete merőben más volt. Míg lengyel részről egy ünnepre gyűltek össze az emberek és még nem indult el semmilyen folyamat, nem voltak komolyabb zavargások, addig itthon már megkezdődtek a fegyveres összetűzések. Így tehát míg a lengyel érsek egy súlyosabb konfliktustól nem terhelt légkörben intézhette népéhez szavait addig Mindszentynek már a forradalomba belecsöppenve kellett a néphez szólania. A magyar helyzetet figyelembe véve egy alapvetően mérsékelt távolságtartó nyilatkozat azon kívül, hogy rontott volna a bíboros itthoni megítélésén nem valószínű, hogy változtatott volna bármin. Mindszenty a kommunizmussal szemben tanúsított ellenállása ezt amúgy sem tette volna lehetővé. De azt valószínűleg ő sem gondolta volna, hogy 12 órával beszéde elmondása után már az amerikai nagykövetségen keres menedéket, mint ahogy bizonyára azt sem hogy a világtörténelemben egyedülálló módon a katolikus egyház bíborosaként másfél évtizedig a követség védelmét fogja élvezni.

IV. A Kádár korszak, megtorlások

A forradalom leverése után megkezdődtek a megtorlások. Amelyek során többek között halálra ítélték és kivégezték Pálinkás Antalt, a bíborost Budapestre szállító alakulat vezetőjét (a rétsági forradalmi katonatanács elnökét). Az őrnagyot más kommunista koncepciók peréhez hasonlóan nem ezért hanem a szovjet hadsereg ellen való izgatás vádjával fogták el, egy általa készített röpiratra hivatkozva. Továbbá fontos vádpont volt az Állami Egyházügyi Hivatal kirablása azok ellen a rétsági katonák ellen, akik segítettek a hivatal irattárát átszállítani az Úri utcában lévő primási palotába. Valamint meghurcolták azt a Lányi János plébánost is, aki a nyugatról jövő segélyszállítmányokat osztotta szét a rászorulóknak közt.

1956. november 25.-én cikk jelent meg a Népszavában Mindszenty bíborosról, akit mint ellenforradalmárt mutatott be. Azt állította róla, hogy a Horthy-fasizmus híve. A november 3.-ai rádióbeszédét, pedig mint ellenforradalmi lázítást állították be, valamint belemagyarázásokkal próbálták még hitelesebbé tenni ezt az állítást. Így ez a pártpropaganda által bemocskolt Mindszenty kép lett az országban a Kádár-rezsim alatta hivatalosan elfogadott nézet. Így jelent meg az iskolai tankönyvekben, az ellenforradalmiság ráaggatott negatív köntösében.

V. Források:

Kálmán Peregrin: *Dokumentumok Grósz József kalocsai érsek hagyatékából 1956-57.* Szent István Társulat- Hamvas Béla Kultúrakutató Intézet Bp., 2011.19.

Balogh Margit: *Mindszenty József (1892-1975).* I MTA. BTK. Bp.,2015

Balogh Margit: *Mindszenty József (1892-1975).* II MTA. BTK. Bp.,2015

Mészáros István: *Árnyak és fények Kiegészítések a Mindszenty-életrajzhoz.* Eötvös József Könyvkiadó 2008.

Pánczél Hegedűs János: *Mindszenty 1956 nem forradalom, hanem szabadságharc.* Nemzeti Köszolgálati Egyetem Molnár Tamás Kutató Központ Bp.,2015

Tyekvicska Árpád: *A bíboros és a katona.* Századvég kiadó, 1956-os Intézet Bp., 1994